

ЗА ЗАЕДНОСТТА В МИСЛЕНЕТО: ТРАНСФОРМАЦИИ НА КОНЦЕПТА СЪТРУДНИЧЕСТВО В НЕМСКИЯ КОГНИТИВНО- ЛИНГВИСТИЧЕН КОНТИНУУМ

Айля Илиязова

UNITY IN THINKING: TRANSFORMATIONS OF THE CONCEPT OF COOPERATION IN THE GERMAN COGNITIVE-LINGUISTIC CONTINUUM

Aylya Iliyazova¹, Shumen University, Bulgaria

DOI: <https://doi.org/10.46687/AZAC2722>

Abstract: *The work is an attempt to consider the concept of “cooperation” in cognitive-linguistic terms, taking as a syntagmatic basis “thinking”, which contains the motivating feature of the primary basis: the cognitive verb denken [think]. The term “semantic function” is one of the main terms in the work: this function acts as a stimulus for semantic transformation and the formation of a new semantic quality. The aim of the research is to analyze different semantic transformations in: 1. Formation of a derivative prefixed verb mitdenken. 2. Formation of the reflexive verbs sich einigen and sich sammeln. 3. Formation of the construction “adverb and cognitive verb”: miteinanderdenken/ zusammendenken / gemeinsamdenken. 4. Formation of the construction “preposition, pronoun and cognitive verb”: mit anderen erarbeiten. Through the method of componential analysis, the work presents lexemes, morphemes and functional words referring to the same semantic field.*

Key words: *semantic function, motivating feature, componential analysis, semantic transformation*

Интересът на изследователите към семантичната езикова реалност е провокиран от стремежа да се достигне до адекватно езиково знание, което би било илюзорна задача, ако не е налице съотнасяне „с теоретичните възможности за словесно означаване и знаково системобразуване, които са предпоставка за прагматично-актуалното функциониране на езиковите единици в речта“ (Kasabov, 2014, p. 104). Като се фокусира върху когнитивно-семантичните перспективи на концепта *сътрудничество*, настоящата работа има за цел да се анализират семантични трансформации при установени словообразователни модели (деривация и в частност префиксация с различни форманти) и морфологични комбинации в

¹ Assistant professor Aylya Iliyazova, PhD, is a lecturer at the Faculty of Humanities of *Konstantin Preslavsky University of Shumen*. Her research interests lie in the fields of neurolinguistics, psycholinguistics and cognitive science. The methodology and didactics of German language teaching (DaF) and university teacher training are also a focus of her studies. Email: a.iliyazova@shu.bg

немския език, като за синтагматична база се приема *мисловността* (в частност: *заедността в мисленето*). Концептът *сътрудничество* определя и основните методи на изследване в работата: 1. Компонентен анализ на лексикални репрезентации на концепта *сътрудничество*; 2. Лексико-семантичен анализ; 3. Семен анализ на речникови дефиниции. Методът на компонентния анализ е един от най-подходящите методи за анализ на семантичната структура на думата. С помощта на този метод значението на думата може да се разложи на прости, съставни части, наречени семантични компоненти или семи, семантични маркери, като по този начин се изследват групи лексеми, отнасящи се до едно и също семантично поле. Добра основа за относително диференциране на значението на съответната лексикална единица в рамките на едно семантично гнездо са повтарящите се семантични компоненти. Лексико-семантичният анализ е позициониран на равнище *микросемантика* (отделни думи и значения), като се акцентира върху понятийния аспект на концепта *сътрудничество*.

В когнитивно-лингвистични разработки се изследват различни аспекти на концепта – някои автори разграничават два аспекта: лексикален и образен (Dobreva, 2020, p. 10), други се фокусират върху три аспекта на концепта: понятиен, образен и ценностен, като образният и ценностният „могат да бъдат интерпретирани, подложени на семантична трансформация“, а понятийният компонент като най-релевантен „обитава във вербална форма човешкото съзнание“ (Ilieva, 2018, p. 3). В настоящата работа се взема предвид част от работната дефиниция на Аглика Добрева за концепта като понятиен компонент (т.е. семантично съдържание), който присъства и в лексикографските източници (Dobreva, 2020, p. 10). В диадата смисъл-значение концептът може да бъде съотнесен към значението, „тъй като [концептът] принадлежи на националното езиково съзнание“ (Slavyanova, 2017, p. 91).

За представяне на понятийния компонент на концепта *сътрудничество* в работата се представя ексцерпиран лексикографски материал от различни източници на български и немски език: тълковни, синонимни, етимологични и тезаурусни речници. Етимологичното значение на думата *сътрудничество* насочва към наличието на обща за партньорите стратегия, която се базира на обмяна и на взаимно съгласуване на съответни интереси, т.е. интересите, респ. целите не е нужно да са едни и същи, те биха могли да бъдат общи, но биха могли и да са различни. Взаимната съгласуваност обаче е задължително условие, определящо същността на подобна дейност.² При ексцерпция на немски и български лексикографски източници се оформя следният семантичен профил на думите *сътрудничество* и *сътруднича*:

² <https://www.bg.glosbe.com>, достъп на 23.02.2021 г.

1. сътрудничество –

- съвместна работа: ползотворно сътрудничество между две фирми. Културно сътрудничество.
- сътрудническа дейност в списание или вестник.

2. сътруднича –

- работя заедно с някого, помагам³
- работя като сътрудник: сътруднича на няколко научни издания (Vigov et al, 1995, p. 889).

В *Българско-немски тълковен речник* (Petkov et al, 2003, p. 998) се откриват следните речникови статии:

1. сътрудничество –

- Zusammenarbeit
- Mitarbeit (участие в) an etw. D; Teilnahme (an etw. D)

2. сътруднича –

- работя с някого [Mitarbeiter sein] – mitarbeiten
- в издателство – in einem Verlag arbeiten; във вестник – an einer Zeitung mitarbeiten
- сътрудничим си (с някого) – zusammen/arbeiten (mit jdm).⁴

В *Речник на думите в българския език*,⁵ в частта синонимен речник са представени следните синонимни отношения:

- сътрудничество –

- съдействие, съучастие, подкрепа, поддръжка, помощ, съучастничество, способстване, солидарност, кооперация
- средство, начин, способ.

Семантична трансформация се открива при лексемите *съучастие* и *съучастничество* [Mittäterschaft], които и в немския език се явяват синоними на *сътрудничество*: Teilnahme, Mitbeteiligung, но същевременно по-активното им значение е Mittäterschaft [съучастие в престъпление, съучастничество], което в речниковите статии за лексемите и в двата езика е позиционирано на първо място. Подобна семантична трансформация се наблюдава и при глаголната лексема *съучаствам*:

- съучаствам –

- в престъпление – Mittäter sein, Mitschuldiger

³ Това значение изразява и еднопосочност на действието, бел. моя, А. И.

⁴ Това значение изразява взаимност (реципрочност), бел. моя, А. И.

⁵ <https://www.rechnik.info>, достъп на 23.02.2021г.

- участвам – teilnehmen, (mit)beteiligt sein (Petkov et al, 2003, pp. 998-999).

В едноезичния *Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache* (Götz et al, 2003, p. 603) като синоним на *сътрудничество* [*Zusammenarbeit*] е предложена думата *Kooperation*, а глаголната лексема *kooperieren* е обяснена чрез следната речникова дефиниция:

- kooperieren – zwei oder mehrere Personen/Firmen o.Ä. arbeiten (besonders auf politischem oder wirtschaftlichem Gebiet) zusammen.⁶

Лексемата *сътрудничество* е посочвана като българско съответствие на *Collaboration* [колаборация], произлизаща от френския език.⁷

Велектронния тълковен речник <https://www.talkoven.com>⁸ лексемата *колаборация* е представена като:

- акт на съвместна работа по изпълнението на *общи* или *различни* цели.⁹ Съвместна работа. Ползотворно сътрудничество между две фирми;
- сътрудническа дейност в списание или вестник.

Специфичната структура и йерархия на думите се установява при семантичното им описание в лексикографските източници: наблюдава се специфична организация на думите както в лексико-семантичните полета, така и по отношение на лексико-граматичните категории на езиковата система (Kasabov, 2002, p. 163). В тази структура глаголните лексеми се разглеждат като „отворени (или лексикални) класове, [...] универсалии за всеки език“ (Kasabov, 2002, p. 163). Компонентният състав на глаголните лексеми представлява сложен научно-изследователски проблем, като се има предвид и концепцията, залегнала в основата на метода на компонентния анализ: значението на думите като съвкупност от определен брой елементарни смисли, чийто анализ се осъществява посредством дистинктивни двойки признаци (двойки признаци в опозиция).

Едно лексикално понятие може да се отнася до различни категории, като семантичната структура на тези категории има „формата на радиално множество от клъстърни и застъпващи се членове“ (Pencheva, 2011, p. 127). В електронния речник <https://www.frag-caesar.de/synonyme/Zusammenarbeit.html> тези клъстърни са много добре визуализирани:

⁶ кооперирам – двама или повече човека/фирми и др. работят заедно (особено в политическа или икономическа област) – превод мой, А. И.

⁷ <https://www.rechnik.info>, достъп на 23.02.2021г.

⁸ Достъп на 23.02.2021г.

⁹ Курсив мой, А. И.

Изменчивостта на лексикалните единици се приема като една от техните особености, която се отнася както към формалната, така и към съдържателната страна, т.е. семантиката (Yanev, 2018, p. 37).

В опита да се разгледа езикът като комплексна система се разграничават няколко „неразчленими в езика Аз-а, едно от които е дълбинното, дискурсивно Аз на говорещия, на всеки акт на изказване“, като този акт на изказване „Казване на нещо от някого“ се разгръща семантично чрез фразата АЗ МИСЛЯ, ЧЕ и въз основа на това „(АЗ) КАЗВАМ, ЧЕ“ (Kasabov, 2002, p. 161). Лексикалните реализации са „мисловни абстракции, които ние извличаме и съхраняваме в познанието си за езика, за да възпроизведем цялото разнообразие от нови употреби, които думата обозначава [...]“, т.е. семантичният потенциал се разгръща според конкретната езикова ситуация (Dagnev, 2017, p. 12). Думите функционират по този начин като когнитивен механизъм, като средство за трансформация на информация (Ivanova, 2018, pp. 4 – 5; Pernishka, 2013, p. 14).

Мисловността и по-специално *заедността* в мисленето (съ-мисленето, разглеждано като съ-трудничество в интелектуалната дейтелност) в настоящата работа се приема за синтагматична база, която съдържа мотивиращия признак на първичната основа: когнитивната глаголна лексема *denken* [мисля], която е водещата лексема в работата, като успоредно с това лексикографското описание на значението ѝ обхваща и нейни синоними. Единоумислието предполага в голяма степен:

- взаимност;
- единство, но и
- солидарност в едinodeйствието.

Заедността в мисленето предполага свързаност с общо познание и със съгласувани интереси, както и координираност и взаимодействие. Тази свързаност обаче би поставила комуникативните партньори пред координационен проблем: ако най-доброто за всеки един от групата зависи от това, какво мислят/правят другите (Meggle, 2010, p. 76).

Когато се прави нещо/се мисли заедно, доминиращ може да бъде един от следните случаи:

1. И двамата участници в дейността (в настоящата работа активното съзнание е в сферата на интелектуалната деятелност) имат полза, но единият – в по-голяма степен (семантичният признак изразява еднопосочност на мисловното действие).
2. И двамата участници имат полза в относително еднаква степен от съвместната дейност (семантичният маркер изразява взаимност на мисловното действие).
3. Само единият участник има полза от съвместната (мисловна) дейност, като в този случай съ-вместяването има новото семантично качество «правя нещо ВМЕСТО другия».

В изследването се оформят няколко особености на *заедността в мисленето*, които в хода на лексико-семантичния анализ ще бъдат съотнесени към съответни семантични признаци:

1. 'Аз се присъединявам към общата мисловна дейност'.
2. 'Аз инициирам общата мисловна дейност; започвам пръв/първа и подканвам другия/другите да се присъедини/присъединят'.
3. 'Аз се включвам заедно с другите участници в един и същ момент / в приблизително един и същ момент/ в общата мисловна дейност'.

В табличен вид по-долу се обхващат някои семантични функции на думи, морфеми и служебни думи, за да се представи понятийният компонент на концепта *сътрудничество* в сферата на интелектуалната деятелност чрез съзначения на изходното лексикално значение на мотивиращата основа *denken*, както и чрез синонимни отношения. Семантичната функция действа като мотиватор за осъществяване на семантична трансформация и образуване на ново семантично качество.

Таблица 1.

№	Семантична функция на морфема/дума/служебна дума	Мотивираща първична основа	Ново семантично качество
1.	семантична функция на префикса <i>mit</i>	глаголна лексема <i>denken</i>	производна префигирана глаголна лексема <i>mit/denken</i>
2.	семантична функция на наречията <i>zusammen</i> , <i>miteinander</i> и <i>gemeinsam</i>	глаголна лексема <i>denken</i>	производни глаголни лексеми <i>zusammen/denken</i> , <i>miteinander/denken</i> , <i>gemeinsam/denken</i>
3.	семантична функция на рефлексивната морфема <i>sich</i>	глаголна лексема <i>einigen</i>	възвратна глаголна лексема <i>sich einigen</i>

4.	семантична функция на рефлексивната морфема <i>sich</i>	глаголна лексема <i>sammeln</i>	възвратна глаголна лексема <i>sich sammeln</i>
5.	семантична функция на омонимния предлог <i>mit</i> , в комбинация с местоимението <i>anderen</i>	глаголна лексема <i>erarbeiten</i>	конструкция “предлог, местоимение, глаголна лексема” – <i>mit anderen erarbeiten</i>

Семантичната функция на префикса *mit* е структуриращият признак, чрез който се образува новото семантично качество на производната префигирана глаголна лексема *mit/denken*. Това ново производно значение е преосмислено отношение на мотивираност със съзнания: 1. Мисловност като съвместна изява; 2. Дейностна насоченост (в сферата на интелектуалната деятелност). Представката *mit* играе активна модифицираща и преобразуваща роля (Kurteva, 2004, pp. 98 – 135). Глаголната лексема *mit/denken* е синтагматичният резултат (производната основа с ново производно значение) от комбиниране на две идеи: тази на първичната лексема *denken* и тази на префикса *mit* (на семантичната функция на префикса *mit*). Тази комбинация се изразява във въздействие на семантичната функция на префикса *mit* върху съдържащата свой мотивиращ признак първична основа *denken*. Семантичното преобразуване засяга както синтагматичните, така и парадигматичните отношения на префикса *mit*. В Deutsches Wörterbuch префиксът *mit* е представен чрез следните семантични функции (Wahrig, 1994, p. 892):

– **mit** –

- in Begleitung von, zusammen, gemeinsam, gemeinschaftlich mit [придружаван/а от, съвместно с други]¹⁰
- in Verbundenheit mit [във връзка с]
- und auch, unter anderem ≈ außerdem [и/също].

В етимологичен план префиксът *mit* навярно е близък с гръцката *meta* = *zwischen* = между. Семантичен скок в производната префигирана глаголна лексема *mit/denken* може да се наблюдава от семантичния маркер ‚аз се присъединявам към общата мисловна дейност‘ към семата ‚аз инициирам общата мисловна дейност; започвам пръв/първа и подканвам другия/другите да се присъедини/присъединят‘, когато *mit/denken* е в императив: *Denk mit!* Префиксът *mit* изразява еднопосочност на действието (то не е взаимно), като в семантичен план префигираните глаголи с *mit* кодират няколко събития, едно от които е важно за целите на настоящото изследване – ‚в действието се включва още един участник‘.¹¹

¹⁰ Тук и навсякъде в работата преводите от немски на български език на ексцерпиран материал от едноезични речници на немски език са мои, А. И.

¹¹ От функционална гледна точка глаголната представка *mit* е много продуктивна, бел. моя, А. И.

Тази е доминантната (интегрална) сема, която разграничава заедността в мисленето при *mit/denken* и при *zusammen/denken*.

Семантичен еквивалент на думата заедно в немския език е думата *zusammen*, която е представена в *Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache* (Götz et al, 2003, p. 1228) в следната речникова статия:

– **zusammen** –

- Adverb: nicht allein, sondern miteinander ≈ gemeinsam [наречие: не сами, а един с друг ≈ заедно]
- als Ganzes oder Einheit betrachtet ≈ insgesamt [разглеждано като цяло или като единство]
- im Verb: betont und trennbar, sehr produktiv: zusammen- drückt aus, dass Personen oder Dinge nicht allein, sondern (in Gemeinschaft) mit anderen sind. [в глагол: представката е под ударение и е делима, много продуктивна: като префикс *zusammen-* изразява, че лица или предмети не са сами, а (в общност) с други].

В *Deutsches Wörterbuch* за наречието *zusammen* се открива: *zusammen* ≈ *beieinander* (Wahrig, 1994, p. 1481). В етимологичен план може да се проследи развитието на външно-формалните, но и на вътрешно-семантичните и вътрешно-структурните отношения:

1. mhd. zesamene <ahd. zisamane; zasamane¹²
2. germ. samana, urspr. ‚nach demselben Ort hin‘
3. ahd. samo, engl. same = derselbe
4. verwandt mit ‚sammeln‘, ‚samt‘

Глаголната лексема *sammeln* има семантично значение на ‚събирам (на едно място)‘.

Семантичната функция на наречието *zusammen* е структуриращият признак, чрез който се образува новото семантично качество на производната глаголна лексема *zusammen/denken*: ‚взаимност на действието‘. По същия начин взаимността в общата мисловна дейност на общността е изходната база на семантичното преобразуване в значенията на *gemeinsam/denken* и *miteinander/denken*. Моделът „наречие плюс глагол“ е един от най-продуктивните в немския език. При спрежение производните глаголни лексеми са делими. Композицията при глаголите в немския език е сравнително слабо застъпена (ако се направи сравнение със съществителни и прилагателни имена в немския) (Petkov et al, 2002, p. 15).

Наречието *gemeinsam* е представено в *Deutsches Wörterbuch* чрез следната речникова статия (Wahrig, 1994, p. 539):

¹² mhd. = mittelhochdeutsch = средновисокогермански; ahd. = althochdeutsch = старовисокогермански, бел. моя, А. И.

– **gemeinsam** –

- Adjektiv:¹³ mehreren gehörend, gemeinschaftlich, mehreren zu eigen [принадлежащ на много хора], unser gemeinsamer Freund [нашият общ приятел] – семантични качества <принадлежност‘ и ,споделеност‘>
- Adverb: gemeinsam ≈ zusammen, miteinander [заедно], zur gleichen Zeit [по едно и също време] – ново семантично качество на наречието: <нещо се прави заедно, едновременно, по едно и също време>.

Семантичната функция на наречието *gemeinsam* предизвиква семантична модификация в глаголната лексема *gemeinsam/denken*, когато активен е семантичният маркер ,аз се включвам заедно с другите участници в един и същ момент / в приблизително един и същ момент / в общата мисловна дейност‘.

Понятиятният компонент на концепта сътрудничество в сферата на интелектуалната деятелност може да се разшири посредством съзначенията на някои възвратни глаголни лексеми в немския език:

- възвратна глаголна лексема *sich einigen*;
- възвратна глаголна лексема *sich sammeln*.

С рефлексивацията се добавя семантичният компонент ,присъствие на субект‘, а с реципрочността семантичният компонент е <присъствие на двама субекти>. Семантичният скок при горепосочените възвратни глаголни лексеми се изразява в преобразуване на възвратността на действието в семантичното качество ,взаимност/реципрочност‘, като активна е семата ,съвместна изява‘. За глаголните единици с реципрочно значение е характерно, че при взаимодействието, извършвайки едно и също действие, всеки един от двамата участници въздейства върху партньора си, като едновременно с това е подложен на въздействие от страна на другия, т.е. „въздействието е симетрично“ (Slavcheva, 2010, p. 103).

За да се маркира действието като взаимно, в немския език се използват форми на рефлексивната морфема *sich* ,се/си‘, а по-рядко – и на реципрочното местоимение *einander*. Към възвратното местоимение *sich* може да се добави и *einander* – това, от една страна, може да допринесе за по-голяма яснота при взаимност на действието (изпълнява смислово-различителна функция), а от друга, да се подсили реципрочното значение. Възвратното местоимение *sich* в немския език се употребява само за 3 лице единствено и 3 лице множествено число. За 1 и 2 лице единствено и множествено число служат форми на личното местоимение във винителен и дателен падеж (*mich, mir/dich, dir*). Падежът на възвратното местоимение зависи от възвратната глаголна лексема. Вместо *sich* може да се използва

¹³ Като прилагателно име *gemeinsam* има семантично значение като отделна лексема, бел. моя, А. И.

и реципрочното местоимение *einander*, за да се изрази еднозначно взаимността (Petkov, 2002, p. 69).¹⁴

В езиковедски изследвания се разглеждат два аспекта на реципрочността: 1. Тя може да бъде анализирана отделно от рефлексивността, като се акцентира върху специфичната концептуализация на глаголното действие и участниците в него. 2. Налице е тясна формална и семантична връзка между реципрочните глаголни лексеми и рефлексивните глаголни единици (Slavcheva, 2010, p. 47).

Семантичната функция на рефлексивната морфема *sich*, се в състава на лексемата *sich einigen* се изразява в ‚двупосочно въздействие‘ (маркер за реципрочност), тази функция е и структуриращият признак, чрез който се образува и новото семантично качество на лексемата. В това ново семантично качество *sich einigen* не може да се използва с местоимението *einander*, нито пък *sich* да се замени с *einander*. На морфосинтактично равнище лексемата *sich einigen* се отнася към същинските реципрочни глаголи само в определен семантичен вариант: ‚Wir einigen uns‘ [Стигаме до съгласие, споразумяваме се.] (Petkov, 2002, p. 67). Употребата на глагола (*sich*) *einigen* като реципрочен глагол не е задължително условие – само ако той изразява взаимност, в този вариант той се подчинява на закономерности, които са валидни за същинските реципрочни глаголи, за които е характерно, че:

1. Подлогът е в множествено число (тъй като извършителите са най-малко двама).
2. Подлогът е изразител на същинско (прототипно) реципрочно значение (Slavcheva, 2010, p. 47).
3. Възвратното местоимение изпълнява семантична функция, а не синтактична, т.е. то служи, за да изрази взаимността в действието (Petkov, 2002, p. 67).
4. Налице са поне двама участници, извършващи едно и също действие.
5. Всеки един от участниците е едновременно *Agens* (вършителят на действието, който има контрол върху това действие) и *Patiens* (който не действа активно, а страда, понася последиците от това действие). Този *Patiens* няма контрол върху изразеното чрез глаголната единица действие, това му отрежда семантичната роля на засегнатия от действието аргумент.
6. Условието, че *Agens* е и същевременно *Patiens*, води до симетричност на предиката: X е на едно мнение с Y. Y е на едно мнение с X. X и Y са на едно и също мнение.

¹⁴ В някои случаи при употребата на рефлексивната морфема *sich* се разчита на контекста, за да може да се установи, дали значението е взаимно или възвратно: ако глаголната форма е в множествено число, може да се наложи и доуточнение, което се постига или с помощта на лексемата *gegenseitig*, или чрез замяна на възвратното местоимение *sich* с *einander*.

Мотивиращият признак на първичната основа *einigen* насочва към прилагателното име *einig*, за което в *Duden, das Onlinewörterbuch* се открива:¹⁵

– **einig** –

- in seiner Meinung (und Gesinnung) übereinstimmend; einer Meinung, eines Sinnes [съгласен/на с неговото мнение, на едно и също мнение]
- zu einer Einheit verbunden, geeint [обединени, едно цяло].

В речниковата статия за *einig* в *Deutsches Wörterbuch* се откриват следните семантични значения (Wahrig, 1994, p. 388):

– **einig** –

- eines Sinnes, gleichgesinnt; sich enig sein: Wir sind uns enig. ‚Wir sind derselben Meinung‘ [съмишленици сме, на едно и също мнение сме; мислим еднакво]
- mit j-m enig sein ≈ einer Meinung sein [на едно мнение съм с някого]
- mit sich selbst nicht enig sein ≈ ‚Er ist heute mit sich selbst nicht enig‘ = ‚ist schlecht gestimmt, niedergeschlagen‘ [някой е в лошо настроение, депресиран].

Първото семантично качество на *einig* изразява ‚взаимност на действието‘, второто – ‚еднопосочност на действието‘, а третата сема – ‚възвратност на действието‘, при което настъпва семантичен скок към ново семантично качество.

В речниковата статия в *Duden* (*Duden*, 2003)¹⁶ за *einig* се открива:

– **einig** <Adj.> [mhd. einec, einic, ahd. einag = einzig, allein, zu ein]:

- in seiner Meinung [u. Gesinnung] übereinstimmend; einer Meinung, eines Sinnes: die -en Brüder; sie sind wieder e.;
- ich bin [mir] mit ihr darin e., dass es so nicht geht;
- wir gehen beide, sie geht mit mir darin e., dass der Brief unverschämt war;
- über den Preis sind sie miteinander e. geworden (*haben sie sich geeinigt*);
- ich bin mit mir selbst noch nicht ganz e. (*bin mir noch nicht ganz im Klaren*), ob ich das tun soll;
- zu einer Einheit verbunden, geeint: eine -e Nation.

Глаголната лексема *einigen* в *Deutsches Wörterbuch* е представена чрез следния семантичен профил (Wahrig, 1994, p. 389):

¹⁵ duden.de – das Onlinewörterbuch

¹⁶ Duden (2003). Deutsches Universalwörterbuch, 5. Aufl. Mannheim [CD-ROM]

– **einigen** –

- eine Einheit bilden (besonders politisch); einig machen (Volk) [обединявам (особено в политически план)], [обединявам (народ)]
- sich einigen = sich einig werden, zu einem gemeinsamen Beschluss kommen [стига се до решение, удовлетворяващо и двете страни; разбираме се, стигаме до съгласие; споразумяваме се]
- sich mit j-m einigen = einer Meinung sein [на едно мнение съм с някого].

Глаголната лексема *sich einigen* спада към група глаголи, които

[...] в немския език се реализират само с логически подлог в множествено число, който е изразен граматично или във формата за първо, второ, трето лице множествено число (съответно със съществително в множествено число) или във формата за първо, второ, трето лице единствено число, но в съчетание с предложна фраза, въведена от предлога *mit*.“ (Petkov et al, 2002, p. 60).

Би могъл да бъде направен интересен паралел между мотивиращия признак на *einig* ‘eines Sinnes’ и този на корена на българското съответствие на *sich einigen*: ‚споразумявам се‘ – ‚ум, разум‘. От друга страна, полипрефигирана глаголна лексема като споразумявам се, която се образува, като се добавят комплекси от представки (в случая са две представки, прибавени едновременно, а не последователно) функционира със значение <резултат от действие> (Atanasova, 2011, p. 23). Подобно събитие, без обаче да е префигирана, кодира в немския език и лексемата *sich einigen*. При споразумявам се „семантиката е единна, цялостна и неразчленима“, тя не е просто сбор от значенията на отделните префикси (Atanasova, 2011, p. 23). При полипрефигираните глаголни лексеми последно добавеният префикс е определящ за това, към какъв начин на действие може да бъде причислена глаголната лексема. В изследването си Атанасова разкрива, че при подобни глаголи (като *споразумявам се*) представковият комплекс „има и словообразователна, и словоизменителна функция, той съществува като формално морфологично цяло“ (Atanasova, 2011, p. 30). Словообразователното значение „е присъщо на производната дума, [...]. От друга страна, то е и мотивационно значение на производната дума, чрез което тя се причислява към определена категория и тип“ (Yordanova, 2016, p. 14).

Устойчивото словосъчетание *eine Einigung finden* е със значение <*sich mit j-m über etwas einigen*>, т.е. представлява синонимна конструкция по отношение на третия семантичен маркер на лексемата *sich einigen*. Третата сема изразява ‚еднопосочност на мисловната дейност‘ = ‚аз съм на едно мнение с някого друго, но другият може и да не е на едно и също мнение с мен, т.е. единствено аз да съм направил/а компромис с моите възгледи‘. Тази конструкция е с комитатив (*comitativus*): ‘Ich einige mich mit jemandem’ [Съгласявам се с някого. На едно мнение съм с някого.]. Интерпретацията на този тип конструкция като реципрочна е силно зависима от лексикалното

значение на глагола, като подобни конструкции са по-непродуктивни, сравнени с първия тип (същински реципрочни глаголи) (Slavcheva, 2010, p. 50). В конструкции с комитатив

двата аргумента на взаимното действие при глагол в единствено число не са равнопоставени, както при формите на глаголите в множествено число, т.е. предикатът не е симетричен, както във формите за множествено число (Nitsolova, 2008, p. 243).

В подобни конструкции съществува възможност вторият аргумент да не е експлицитно изразен, което води до посочване на съобщението предимно (ако не и изцяло) върху първия аргумент. По този начин глаголната структура може да подлежи на съвсем различна семантична интерпретация: ‚само аз се съгласявам с него, той с мен –не; никой, само аз приемам мнението му, а той – моето – (може би) не‘. Анализът на взаимните (реципрочни) глаголни лексеми разкрива, че, от една страна, те са обособени в отделен, самостоятелен синтактично-семантичен тип, като за тях са характерни специфични критерии. От друга страна, са налице класификатори, разкриващи връзката между рефлексивни и реципрочни конструкции (Slavcheva, 2010, p. 50).

Отношение на мотивираност със съзнание ‚мисловност като съвместна изява‘ е и производното значение на синоними на глаголната лексема *sich einigen*:

- *sich (mit j-m) absprechen = sich im Gespräch über eine Frage einigen und einen gemeinsamen Beschluss fassen* [обсъждам, съгласувам, координирам с някого, споразумяваме се (с някого) в разговор по даден въпрос]
- *vereinbaren = abmachen, verabreden, in einem gemeinsamen Beschluss festlegen* [уговарям, договарям с някого, решаваме заедно, стигаме до съвместно решение]
- *übereinstimmen (mit j-m) = die gleiche Meinung mit j-m haben* [съответства; имам същото мнение като някого, на едно мнение съм с някого]
- *zustimmen (j-m) = seine Übereinstimmung mit der Meinung eines anderen dartun, äußern; die Meinung eines anderen teilen* [съгласен/на съм, споделям мнението на друг]
- *sich anschließen = zustimmen (der gleichen Ansicht sein)* [присъединявам се, на същото мнение съм]
- *mit j-m, mit sich selbst im Einklang sein = als richtig, angebracht, wohltuend empfundene Übereinstimmung, Harmonie* [в съответствие, в хармония с някого/със себе си съм, в съгласие с някого съм, което води до усещане за хармоничност в отношенията].

Семантичната функция на рефлексивната морфема *sich* ‚се‘ в състава на лексемата *sich sammeln* е структуриращият признак, чрез който се

образува и новото семантично качество на лексемата: <innere Ruhe suchen (um sich einer Person oder Sache zuwenden zu können = sich zum Gebet sammeln' [търся вътрешно спокойствие, вътрешно уединение, за да мога да се обърна към човек или обстоятелство; приготвям се за молитва]. В мисловен план се осъществява духовното свързване с другия, имплицитно изразен участник в дейността, ето защо при тази глаголна лексема не може да се говори за симетрично въздействие, а за еднопосочно действие, което първоначално е насочено възвратно към инициращия дейността, който същевременно в следващ етап цели насоченост на мислите към друг, който играе пасивна роля на своеобразен духовен адресат в мисловното общуване. Синоними на *sich sammeln* с подобен семантичен маркер са възвратните глаголни лексеми *sich nach innen wenden*, *sich vertiefen*, *in sich kehren*, които изразяват семантичното качество ‚концентрирам се, вглъбявам се‘.

Семантичният профил на последно представената в работата глаголна лексема *erarbeiten* в немския език е представен в *Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache* (Götz et al, 2003, p. 303) в следната речникова статия:

– **erarbeiten** –

- etw. erarbeiten – einen mst. relativ langen Text schreiben, indem ein Plan, eine Idee o.Ä. genau und bis in die Einzelheiten dargestellt wird [разработвам нещо, съставям един относително дълъг текст, в който точно, с най-малките подробности се представя план, идея и др.]
- sich (Dat) etw. erarbeiten – etw. lernen, indem man sich intensiv damit beschäftigt [постигам, спечелвам нещо, като се занимавам интензивно с тази дейност].

В *Duden, das Onlinewörterbuch*, второто значение на *erarbeiten* е представено чрез следната речникова дефиниция: ‚sich durch intensives Studium, Bemühen geistig zu eigen machen' [възприемам нещо посредством интензивно изучаване, усилия].¹⁷

Тук интелектуалната деятелност експлицитно е изразена чрез думата *geistig* [духовно]. При тази семантична модификация активна роля играе и възвратната морфема *sich* [си], която изразява насоченост на действието към субекта, при това мисловната дейност е еднопосочна. В същия речник *Duden, das Onlinewörterbuch*, е посочена и семата ‚in gemeinsamer¹⁸ Arbeit/Diskussionen o. Ä. erstellen, ausarbeiten (einen Plan erarbeiten)‘ [нещо се създава в обща работа/дискусия (разработва се план)], без да е посочен експлицитно омонимния предлог *mit* [с/със], а вместо това доминира семантичната функция на *gemeinsam* като прилагателно име (в неговата атрибутивна функция).

¹⁷ duden.de – das Onlinewörterbuch

¹⁸ Курсив мой, А. И.

Семантичната функция на омонимния предлог *mit* играе активната преобразуваща роля в конструкцията *etwas mit anderen erarbeiten*, като тук другите участници са експлицитно изразени чрез местоимението *anderen*. Новото семантично качество *«nicht allein, sondern mit anderen erarbeiten»* [не сам, а с помощта на другите представям с подробности план или идея] изразява експлицитно заедността в мисловната дейност. Семантичната функция на предлога *mit* ‚връзка между лица, предмети и явления‘ е предпоставка за преосмисленото отношение на мотивираност със съзнания: 1. Мисловността като съвместна изява; 2. Дейностна насоченост (в сферата на интелектуалната деятелност). Като предлог *mit* се употребява и при заповед, подкана, т.е. активна е и апелативната функция на езиковия знак (Atanasova et al, 2011, p. 150).

Изводи

Голямото количество названия на даден концепт е свидетелство за семантичната му плътност: представеният в изследването ексцерпиран материал потвърждава до голяма степен, че концептът *сътрудничество* притежава подобна семантична плътност. Анализиранияте вътрешно-семантични и вътрешно-структурни отношения, които водят до семантично разчленяване и до многобройни семантични варианти, в работата са разкрити както в синтагматичен, така и в парадигматичен план. Семантичните трансформации при анализиранияте словообразователни модели са по отношение на различни аспекти на концепта *сътрудничество*. Изменчивостта на лексикалните езикови обекти е както в плана на съдържание, така и в плана на изразяване. Семантичният потенциал на лексикалните реализации е необходимо условие думите да са средство и за трансформация на информацията, а синонимните отношения кодират както когнитивни, така и прагматически значения.

References:

- Atanasova, A. (2011). *Poliprefigirani glagoli v savremennia bulgarski knizhoven ezik*. Avtoreferat na disertatsia za prisazhdane na obrazovatelната i nauchna stepen „doktor“. Sofia: Institut za bulgarski ezik Prof. Lyubomir Andreychin. Bulgarska akademia na naukite. [Атанасова, А. *Полипрефигирани глаголи в съвременния български книжовен език*. Автореферат на дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. София: Институт за български език Проф. Любомир Андрейчин. Българска академия на науките, 2011.]
- Atanasova, V., Sugareva, T. (2011). *Kratka nemska gramatika*. Sofia: Nauka i izkustvo. [Атанасова, В., Сугарева, Т. *Кратка немска граматика*. София: Наука и изкуство, 2011.]
- Burov, S., Bondholova, V., Ilieva, M., Pehlivanova, P. (1995). *Savremenен talkoven rechnik na bulgarskia ezik s prilozhenia*. Veliko Tarnovo: Gaberoff/Elpis. [Буров, С., Бонджолова, В., Илиева, М., Пехливанова, П. *Съвременен тълковен речник на българския език с приложения*. Велико Търново: Gaberoff/Елпис, 1995.]

Dagnev, I. (2017). *Metaforichni termini v anatomiyata: angliysko-bulgarsko sapostavitelno izsledvane*. Avtoreferat na disertatsia za prisazhdane na obrazovatelната i nauchna stepen „doktor“. Sofia: Sofiyski universitet „Sv. Kliment Ohridski“. [Дагнев, И. *Метафорични термини в анатомията: английско-българско съпоставително изследване*. Автореферат на дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. София: Софийски университет „Св. Климент Охридски“, 2017.] <http://digilib.nalis.bg/dspviewerb/srv/viewer/bul>

Dobрева, A. (2020). *Kognitiven aspekt v opisaniето na kontsepti za bazisni emotsii v angliyskia i bulgarskia ezik*. Shumen: Shumen University Press. [Добрева, А. *Когнитивен аспект в описанието на концепти за базисни емоции в английския и българския език*. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, 2020.]

Duden (2003). *Deutsches Universalwörterbuch*, 5. Aufl. Mannheim [CD-ROM]

Götz, D., Haensch, G., Wellmann, H. (2003). *Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Neubearbeitung*. Berlin-München-Wien-Zürich-New York: Langenscheidt.

Plieva, D. (2018). *Ponyatiyno yadro na kontseptata risk*. Sofia: Universitet po bibliotekoznanie i informatsionni tehnologii. [Илиева, Д. *Понятийно ядро на концепта риск*. София: Университет по библиотекознание и информационни технологии, 2018.]

Ivanova, N. (2018). Podhodi v izsledvaneto na obraznata leksika i frazeologia. In *Yubileyна nauchna konferentsia, posvetena na 50-godishninata na Velikotarnovskia universitet „Sv. sv. Kiril i Metodiy“*. 20.08.2018. [Иванова, Н. Подходи в изследването на образната лексика и фразеология. В: Юбилейна научна конференция, посветена на 50-годишнината на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, 20.08. 2018.] <https://www.academia.edu/10258493>

Yordanova, A. (2016). *Slovoobrazuvatelni modeli v savremennata ukrainska i bulgarska bitova leksika*. Avtoreferat na disertatsia za prisazhdane na obrazovatelната i nauchna stepen „doktor“. Sofia: Sofiyski universitet „Sv. Kliment Ohridski“. [Йорданова, А. *Словообразователни модели в съвременната украинска и българска битова лексика*. Автореферат на дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. София: Софийски университет „Св. Климент Охридски“, 2016.]

Kasabov, I. (2002). Razkazvashtiyat geroy v ezikovata mitologichna “kartina na sveta“. In *V tarsene na mitichnata takan: Sbornik s nauchni izsledvania ot konferentsiyata v Plovdiv*. 15-17 septemvri, 2000. Sofia: Izdatelski tsentar “Boyan Penev“. Institut za bulgarski ezik, BAN. 159-168. [Касабов, И. Разказващият герой в езиковата митологична “картина на света“. В *Търсене на митичната тъкан: Сборник с научни изследвания от конференцията в Пловдив*. 15-17 септември, 2000. София: Издателски център „Боян Пенев“. Институт за български език, БАН, 2002, 159-168.]

Kasabov, I. (2014). *Za vrazkata mezhdu slovesnite konotatsii i frazeologichnite znachenia*. 102-123. [Касабов, И. *За връзката между словесните конотации и фразеологичните значения*. 2014, 102-123.] http://eprints.nbu.bg/2133/1/SKM_654e14022816250.pdf

Kurteva, T. (2004). Semantika i semantichna paradigma na glagolната predstavka raz- v savremennia bulgarski ezik. In *Proglas*. 98-135. [Куртева, Т. Семантика и семантична парадигма на глаголната представка раз- в съвременния български език. *Проглас*. 2004, 98-135.] <http://belb.info/personal/kurteva/semantika-raz.htm>

Meggel, G. (2010). *Handlungstheoretische Semantik*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.

Nitsolova, R. (2008). *Bulgarska gramatika. Morfologiya*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo "Sveti Kliment Ohridski" [Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология*. София: Университетско издателство "Свети Климент Охридски", 2008.]

Pencheva, M. (2011). *Kognitivna lingvistika. Rechnik na ponyatiyata i terminite*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo "Sveti Kliment Ohridski" [Пенчева, М. *Когнитивна лингвистика. Речник на понятията и термините*. София: Университетско издателство "Свети Климент Охридски", 2011.]

Pernishka, E. (2013). *Savremenni aspekti na leksikologiyata*. In *70 godini bulgarska akademichna leksikografia*. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“, 13–20. [Пернишка, Е. Съвременни аспекти на лексикологията. В: *70 години българска академична лексикография*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2013, 13–20.] <https://ispan.waw.pl/ireteslaw/bitstream/handle/20.500.12528/627/70-godini-13-20.pdf?sequence=1>

Petkov, P., Dimova, A., Slivkova-Steinküller, D. et al. (2002). *Nemska Gramatika*. Veliko Tarnovo: Faber. [Петков, П., Димова, А., Сливкова-Щайнкюлер и кол. *Немска граматика. Deutsche Grammatik*. Велико Търново: Фабер, 2002.]

Petkov, P., Gutshmit, K., Iгла, B. (2003). *Bulgarsko-nemski rechnik*. Vtogo popraveno izdanie. Sofia: Atlantis.KL. [Петков, П., Гутшмит, К., Игла, Б. *Българско-немски речник*. Второ поправено издание. София: Атлантис.КЛ, 2003.]

Slavcheva, M. (2010). *Semantichni deskriptori na refleksivni po forma glagolni strukturi v savremennia bulgarski, frenski i ungarski ezik*. Disertatsia za prisazhdane na obrazovatelната i nauchna stepen „doktor“. Sofia: Institut po paralelna obrabotka na informatsiyata. Bulgarskaakademiananaukite. [Славчева, М. *Семантични дескриптори на рефлексивни по форма глаголни структури в съвременния български, френски и унгарски език*. Дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. София: Институт по паралелна обработка на информацията. Българска академия на науките, 2010.] <https://www.iict.bas.bg/konkursi/2011/MSlavcheva/disertacia.pdf>

Slavyanova, L. (2017). *Lingvokulturologichen i kognitivno-semantichen podhod pri osmislyaneto na lingvistichnite kategorii znachenie, smisal i kontsept*. In P. Bogdanov (Eds.). *Sbornik dokladi ot godishna universitetska nauchna konferentsia*. 1-2 yuni 2017. Elektronno izdanie. Veliko Tarnovo: Izdatelski kompleks na NVU "Vasil Levski", 89-94. [Славянова, Л. *Лингвокултурологичен и когнитивно-семантичен подход при осмислянето на лингвистичните категории значение, смисъл и концепт*. П. Богданов (ред.) *Сборник доклади от годишна университетска научна конференция*. 1-2 юни 2017 година. Електронно издание. Велико Търново: Издателски комплекс на НВУ "Васил Левски", 2017, 89-94.] <https://www.academia.edu/33390630/>

Yanev, B. (2018). *Za interferentnata izmenchivost i semantichnata adaptatsia na nyakoi nemski nomina appellativa, zaeti v bulgarskia s posrednichestvoto na drugi slavyanski ezitsi (intuitsia i kompetentnost)*. In *Bulgarska rech. XXIV, kniga 1*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski", 37-55. [Янев, Б. *За интерферентната изменчивост и семантичната адаптация на някои немски nomina appellativa, заети в българския с посредничеството на други славянски езици (интуиция и компетентност)*. *Българска реч. Година XXIV, книга 1*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018, 37-55.] <https://www.researchgate.net/publication/329829204>

Wahrig, G. (1994). *Deutsches Wörterbuch mit einem "Lexikon der deutschen Sprachlehre"*. Veliko Tarnovo: Verlag Abagar. [München: Bertelsmann Lexikon Verlag, 1994.]

Електронни източници:

<https://www.frag-caesar.de/synonyme/Zusammenarbeit.html>

<https://www.bg.glosbe.com>

<https://www.rechnik.info>

<https://www.talkoven.com>